

KAKO SE BORITI PROTIV VIŠESTRUKÉ DISKRIMINACIJE

Vodič za LGBTIQ
i romsku zajednicu

IMPRESUM

Izdavač

Civil Rights Defenders

Za izdavača

Goran Miletić
Direktor za Evropu

Autorice

Emina Bošnjak
Vladana Vasić
Aida Malkić

Dizajn

Marko Kovačevski

Štampa

Zeppelin

Tiraž

50

KAKO SE BORITI PROTIV VIŠESTRUKÉ DISKRIMINACIJE

—
Vodič za LGBTIQ
i romsku zajednicu

UVOD

Diskriminacija u bosanskohercegovačkom društvu sveprisutna je pojava, zasnovana na postojećim društvenim stereotipima i predrasudama, i njome su najviše pogođene marginalizirane društvene grupe. Međutim, kada govorimo o marginaliziranim grupama, također govorimo o pojedincima/kama čiji identiteti predstavljaju cijeli sklop ličnih karakteristika koje zanemarujemo kada ih svodimo na jednu homogenu grupu. Te lične karakteristike dovode do podjela unutar samih društvenih grupa i značajno utiču na položaj i ravnopravnost pojedinaca/ki unutar same grupe, ali i društva kao cjeline. Kada govorimo o višestrukoj diskriminaciji, govorimo upravo o tome kako pojedinci/ke u neravnopravan ili manje povoljan položaj mogu biti dovedeni na osnovu više ličnih karakteristika koje posjeduju. Stoga da bismo adekvatno prepoznali pojave neravnopravnosti, diskriminacije i višestruke diskriminacije neophodno je upoznati se s kontekstom ljudskih prava marginaliziranih grupa, a za potrebe ovog priručnika s položajem LGBTIQ (lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih, interspolnih i queer) osoba i Roma/kinja u BiH.

Kao pripadnici nacionalne manjine, Romi/kinje se, u Bosni i Hercegovini suočavaju sa socijalnom isključenošću upravo zbog izraženih predrasuda i pogrešnih stavova koji prevladavaju u društvu, te dovode do diskriminacije koja je naročito izražena u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite. Premošćavanje socijalne isključenosti dodatno je otežano činjenicom da su Romi/kinje izloženi govoru mržnje i zločinima iz mržnje, koji se uglavnom ne prijavljuju, te da pored strategija i akcionih planova još uvijek nisu poduzete konkretne mjere unapređenja socio-ekonomskog položaja, te iznimno loših stambenih uslova u kojima pretežno žive pripadnici/ce ove grupe.

Prema dostupnim informacijama svaka treća LGBTI osoba u BiH doživjela je diskriminaciju, a diskriminacija je naročito prisutna u oblastima zapošljavanja, obrazovanja i zdravstvene zaštite. Kao i Romi/kinje, i LGBTIQ osobe u BiH doživljavaju socijalnu isključenost upravo zbog dominantnih predrasuda i stereotipa koji vladaju u društvu. Situacija je slična i u kontekstu slučajeva govora mržnje i zločina iz mržnje, gdje ih većina ostaje neprijavljena. Iako su institucije BiH, entiteta i kantona u proteklom periodu počele raditi na LGBTI (lezbejke, gej, biseksualne, transrodne, interspolne osobe) inkluzivnim politikama, njihovi efekti na društveni i socio-ekonomski položaj pripadnika/ca ove društvene grupe još uvijek nisu vidljivi.

Položaj pripadnika/ca obje ove društvene grupe svakako usložnjava visok stepen nepovjerenja prema državnim i institucijama pravosuđa, što se direktno može dovesti u vezu sa sporim i neadekvatnim djelovanjem ovih institucija u slučajevima kršenja ljudskih prava pripadnika ovih marginaliziranih grupa, ali i izbjegavanjem ovih grupa da svim dostupnim pravnim putevima traže svoju zaštitu. Zbog iskustava odbacivanja, diskriminacije i nasilja, pripadnici/ce ovih grupa većinu informacija o svojim pravima primaju ili traže od udruženja koja rade isključivo s njima, a koja ne mogu biti prisutna na cijelom području BiH, te postoji jasna potreba za širom dostupnošću informacija i materijala na ovu temu.

Izrađeni priručnik za cilj ima dati osnovne podatke o pojavama diskriminacije i višestruke diskriminacije kao kompleksnom društvenom fenomenu koji podcrtava neravnopravnosti, te produbljuje socijalnu distancu među različitim društvenim grupama, bez šire analize njenih uzroka i šire društvene slike u Bosni i Hercegovini. Samim priručnikom predstavljeni su zakonodavni i institucionalni okvir za suzbijanje diskriminacije, predstavljeni mehanizmi koji su pojedincima na raspolaganju, te predloženi alati i strategije za suzbijanje višestruke diskriminacije u ovom slučaju LGBTI Roma/kinja.

ZAKONODAVNI OKVIR

Ustavni i zakonodavni okvir zaštite od diskriminacije u BiH

Princip nediskriminacije i zabrana diskriminacije po bilo kojem osnovu inkorporisani su u ustavni i pravni poredak Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko distrikta. Prema Ustavu BiH, država je obavezna da osigura prava i slobode svima “bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nekom nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili bilo koji drugi status”¹; a njime se garantuje i najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, te predviđa da se “prava i slobode sadržani u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim ostalim zakonima”², kao i da su “opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta”³. Ustavi entiteta i statut Brčko distrikta također obavezuju na zaštitu ljudskih prava i zabranu diskriminacije u skladu s međunarodnim standardima.

Značaj općih načela međunarodnog prava, te njihov položaj u pravnom poretku BiH, proizlazi iz članstva Bosne i Hercegovine u međunarodnim i regionalnim organizacijama (Ujedinjene nacije, Vijeće Europe, Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi, itd), te u opredijeljenosti BiH daljim euro-atlantskim integracijama. Princip nediskriminacije istaknut u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (UDHR), Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) Ujedinjenih nacija odnosi se, kao i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, i na nacionalne manjine i na LGBTIQ osobe.

Kao svojevrsni putokaz kroz prava i obaveze predviđene međunarodnim dokumentom, Bosni i Hercegovini može poslužiti Preporuka Vijeća ministara Vijeća Evrope CM/Rec(2010)514 o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kojom se propisuju konkretni koraci za revidiranje postojećih zakona, politika i praksi, njihovo usklađivanje s međunarodnim standardima i efikasna primjena u borbi protiv diskriminacije, naglašavajući neophodnost prikupljanja i analiziranja relevantnih podataka o diskriminaciji te jačanja postojećih mehanizama zaštite od diskriminacije. Bosna i Hercegovina prihvatila je ovu preporuku, te je krajem 2020. godine, radna grupa sačinjena od predstavnika/ca institucija entiteta, Brčko distrikta, BiH i civilnog sektora, na osnovu nje izradila i radnu verziju Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTIQ osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021. – 2023., koji će biti upućen vladama entiteta, Brčko distrikta i Vijeću ministara BiH na razmatranje.

Ustavom BiH ustanovljeni princip nediskriminacije razrađen je kroz tri zakona koja za cilj imaju otklanjanje historijske neravnopravnosti različitih društvenih grupa, a to su Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH iz 2003. godine, Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH iz 2003. godine i Zakon o zabrani diskriminacije iz 2009. godine.

Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH zabranjena je diskriminacija na osnovu “spolnog izražavanja i/ili orijentacije”, koja kroz sam Zakon nije dalje razrađivana, te je pored uvođenja ovih pojmova u pravni poredak BiH, imala uglavnom deklarativan karaktera u kontekstu zaštite LGBTIQ osoba od diskriminacije.

Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH zabranjeni su svi oblici diskriminacije zasnovane na pripadnosti nacionalnoj manjini, te je naglašeno da BiH štiti položaj i ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina: Albanaca, Crnogoraca, Čeha, Italijana, Jevreja, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumuna, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Turaka, Ukrajinaca i drugih koji ispunjavaju uslove postavljene ovim Zakonom.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH prvi je zakon kojim je sistematski regulisano pitanje diskriminacije, te koji nudi sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije u svim oblastima javnog života, predviđajući i mjere koje za cilj imaju usvajanje proaktivnih mjera i politika za njeno suzbijanje. Definicija diskriminacije usvojena 2009. godine pružala je zaštitu LGBTIQ osobama od diskriminacije, pod pojmovima “polnog izražavanja ili orijentacije”, ali je ista unaprijeđena izmjenama i dopunama Zakona 2016. godine, te sada eksplicitno zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika.

Prema Zakonu o zabrani diskriminacije BiH, diskriminacijom se smatra svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemoguću ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje, na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.

1 Ustav BiH, član II (“Ljudska prava i osnovne slobode”), stav 4: Nediskriminacija.

2 Ustav BiH, član II (“Ljudska prava i osnovne slobode”), stav 2: Međunarodni standardi.

3 Ustav BiH, član III (“Nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta”), tačka (b) stava 3: Pravni poredak i nadležnosti institucija.

4 Dizdar Amina, Praćenje provedbe Preporuke CM/Rec (2010)5 Odbora ministara/ministrica o mjerama suzbijanja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2018.

Oblici diskriminacije

Svim navedenim propisima pruža se zaštita od različitog tretmana na osnovu ličnih karakteristika osobe. Lične karakteristike zaštićene ovim zakonima smatraju se nedjeljivim dijelom ličnosti i identiteta osobe. U bh. društvu svjedoci smo da te lične karakteristike često budu iskorištene da bi se naglašavale razlike između društvenih grupa, te da bi se opravdao nefer i neravnopravan tretman ili odvajanje jednih od drugih - npr. dvije škole pod jednim krovom, diskriminacija ostalih u učešću u vlasti, neprilagođavanje institucija osobama s invaliditetom, pozivanje na diskriminaciju LGBTIQ osoba i nacionalnih manjina, itd.

Diskriminacija se obično manifestuje kao:

1. Isključivanje koje se ogleda u onemogućavanju jednim uživanja određenih prava i sloboda koje pripadaju drugima. Na primjer, isključivanje postoji kada je pristup javnom bazenu zabranjen nekim licima samo zbog nekog njihovog ličnog svojstva, kao što je pripadnost nekoj od nacionalnih manjina.
2. Ograničavanje, koje podrazumijeva ograničavanje u uživanju određenih prava i sloboda u obimu i na način kako je to omogućeno drugim osobama. Na primjer, ukoliko su neke javna dobra ili usluge dostupne određenim kategorijama stanovništva samo u određeno vrijeme, a svim ostalima su te iste usluge dostupne sve vrijeme bez ikakvih ograničenja.
3. Davanje prednosti tj. nedopušteno davanje prednosti nekim licima iako ne postoje nikakvi zakonski uslovi da se takva prednost daje. Na primjer, davanje prednosti pri zapošljavanju kandidatima/kinjama jednog spola naspram kandidata/kinja drugog spola.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH definiše sljedeće oblike diskriminacije:

- Neposredna - svako različito postupanje, odnosno svako djelovanje ili propuštanje djelovanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla biti dovedena u nepovoljniji položaj, za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama;
- Posredna - naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa ima ili bi imala učinak dovođenja nekog lica ili grupe lica, u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica;
- Uznemiravanje - svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja;
- Seksualno uznemiravanje - svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje;
- Mobing - oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koji podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlenog;
- Segregacija - djelo kojim se (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu ličnih karakteristika predviđenih samim Zakonom;
- Poticanje na diskriminaciju - Izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i pomaganje drugima prilikom diskriminacije, poticanje na diskriminaciju;
- Viktimizacija - svaki oblik nepovoljnog postupanja prema licima koja su u dobroj vjeri prijavila ili namjeravaju da prijave diskriminaciju, prisustvovala ili svjedočila diskriminaciji, odbila nalog za diskriminatornim postupanjem, na bilo koji način učestvovala u postupku za zaštitu od diskriminacije, pružila ili imala namjeru da ponude informacije ili dokumente potrebne u postupku zaštite od diskriminacije ili o diskriminatornom postupanju informirala javnost;
- Višestruka diskriminacija - diskriminacija počinjena prema određenom licu po više osnova;
- Ponovljena diskriminacija - diskriminacija počinjena više puta;
- Produžena diskriminacija - diskriminacija koja postoji duže vrijeme.

Višestruka diskriminacija

Diskriminacija se može vršiti prema jednoj osobi i na osnovu više ličnih karakteristika, i tada govorimo o višestrukoj diskriminaciji. Ovaj vid diskriminacije prema Zakonu o zabrani diskriminacije BiH smatra se težim oblikom diskriminacije, a ova klasifikacija uvedena je izmjenama i dopunama iz 2016., da bi se naglasilo da je ovaj vid diskriminacije posebno neprihvatljiv, te štetnosti posljedica ovakvih oblika diskriminacije, pogotovo kad se uzme u obzir da je veća vjerovatnoća da postoji svijest vršitelja/ke diskriminacije da istu vrši.

Iako u literaturi postoje izvjesne razlike u pogledu definicija višestruke diskriminacije, generalno su identifikovana tri njena oblika⁵:

- 1) "Obična" višestruka diskriminacija (multiple discrimination) postoji kada je osoba izložena diskriminaciji po više osnova, ali u različito vrijeme, odnosno, u različitim situacijama. Na primjer, žena sa invaliditetom može biti diskriminisana na osnovu svog invaliditeta prilikom korišćenja zdravstvenih usluga, ukoliko nema prilagođenih ginekoloških stolova, dok u drugoj situaciji, ova žena može biti diskriminisana zato što je žena, na primjer ako ne dobije unapređenje na rukovodeću poziciju na poslu.

⁵ Beker Kosana, Zaštita od višestruke diskriminacije: Novi izazov za sudove i Instituciju ombudsmena u BiH, Sarajevo: Analitika, 2016.

2) “Dodatna” diskriminacija (additive ili compound discrimination) postoji u slučajevima kada je osoba diskriminirana na osnovu više ličnih svojstava istovremeno, odnosno, kada se jedno lično svojstvo “dodaje” na drugo i proizvodi dodatne teškoće i prepreke. To znači da se jedno lično svojstvo “ukršta” ili “miješa” sa drugim ličnim svojstvom ili više svojstava. Primjer za ovaj oblik višestruke diskriminacije je segregacija na tržištu rada u mnogim evropskim zemljama – neki poslovi se smatraju “muškim”, a neki poslovi su “namijenjeni” imigrantima, pa su šanse imigrantkinje da nađe posao koji odgovara njenim kvalifikacijama umanjene zbog dodatne diskriminacije.

3) Intersekcijnska diskriminacija (intersectional discrimination) postoji u situacijama kada je više ličnih svojstava jedne osobe u međusobnoj interakciji, kada se prepliću i kada se diskriminacija javlja zbog te interakcije. Na primjer, muslimanke u Evropi koje nose religijska obilježja (marama, feredže, burke) izložene su specifičnim oblicima diskriminacije u skoro svim sferama javnog života, posebno prilikom zapošljavanja. Slična je situacija sa Romkinjama, one su ponekad izložene diskriminaciji u slučajevima u kojima nisu izložene ni druge žene ni Romi. U ovakvim situacijama lična svojstva se prepliću i diskriminacija se ne može utvrditi ako se posmatra samo jedno lično svojstvo.

Nažalost u bh. pravnoj praksi mali je broj slučajeva kojima je utvrđena višestruka diskriminacija, pogotovo kada je diskriminacija vršena na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika u vezi s ostalim ličnim karakteristikama osobe. Međutim, kao dobra praksa može se istaći tretiranje višestruke diskriminacije u slučajevima vezanosti trudnoće i spola. Naime Općinski sud u Zenici utvrdio je diskriminaciju u situaciji kada “tuženi nije sa tužiteljicom produžio ugovor o radu na određeno vrijeme nego je izvršio odjavu sa PIO dok je tužiteljica bila na trudničkom bolovanju, dok je istovremeno drugim zaposlenicama, koje nisu bile na trudničkom bolovanju, produžio ugovore o radu.”⁶

U slučajevima višestruke diskriminacije, kao poseban izazov nameće se pronalazak “uporednika” tj. osobe ili grupa osoba u sličnoj situaciji, u odnosu na koje je osoba koja je doživjela diskriminaciju dovedena u nepovoljan ili manje povoljan položaj. Mada je pronalaženje uporednika jednostavno kada se radi o diskriminaciji na osnovu jedne lične karakteristike, kod višestruke diskriminacije praksa Suda Evropske unije i nezavisnih tijela za ravnopravnost skandinavskih zemalja upućuje da se praksa tražena uporednika napuštala u korist kontekstualnog pristupa.⁷

INSTITUCIONALNI OKVIR

Antidiskriminacionim zakonom je uspostavljen solidan okvir za zaštitu od diskriminacije. U skladu sa članom 11. ZZD-a⁸, svaka osoba ili grupa osoba koji smatraju da su diskriminirani mogu tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka. Ovo podrazumijeva da se osoba, ukoliko smatra da je doživjela nefer i diskriminatoran tretman, može obratiti različitim institucionalnim akterima kako bi se navodi provjerili i počinitelji/ke adekvatno sankcionisali - primarno sudovima, kao instancama koje jedine mogu donositi pravosnažne i konačne odluke, zatim Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH, centralnoj instituciji za borbu protiv diskriminacije, te na koncu, drugim tijelima koja mogu zaprimati žalbe vezano za diskriminaciju, poput Agencije za ravnopravnost spolova BiH i gender centara Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske.

Zaštita od diskriminacije pred sudovima

Svaka osoba koja smatra da je diskriminirana može pokrenuti tužbu pred sudom tražeći zaštitu od diskriminacije. Zakon prepoznaje četiri antidiskriminacijske tužbe⁹ koje osoba može podnijeti a to su:

- Tužba za utvrđivanje diskriminacije (deklaratorni antidiskriminacijski zahtjev);
- Tužba za zabranu (prohibitivni zahtjev) ili otklanjanje diskriminacije (restitutivni zahtjev)
- Tužba za naknadu štete;
- Tužba za objavu presude (publikacijski zahtjev)

Bitno je napomenuti da ovi tužbeni zahtjevi međusobno ne isključuju jedan drugog, tako da je na odluci tužitelja da li će pored tužbe za utvrđivanje diskriminacije, uključiti i drugi vid zahtjeva (npr. za naknadu štete, ili publikacijski zahtjev - da se počinjeno djelo objavi u medijima).

Sudski postupak pokrenut tužbom vodi nadležni sud (općinski/osnovni) ili u mjestu prebivališta oštećenog ili vršitelja radnje (tzv. izberiva nadležnost)¹⁰. Zakon nalaže da sud i drugi organi primjene načelo hitnosti u svim postupcima u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji, te da su dužni preduzeti sve neophodne mjere kojima će se osigurati da se postupci u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji provedu hitno i okončaju u najkraćem mogućem roku. U praksi, ovo znači da sudovi moraju predmete diskriminacije držati za prioritetne u odnosu na sve druge predmete koji nisu okarakterisani zakonom kao hitni.¹¹ Osoba koja se odluči pokrenuti tužbu posebnu pažnju mora posvetiti predviđenom roku za pokretanje tužbe, a Zakon o zabrani diskriminacije predviđa objektivni rok od 5 godina i subjektivni rok od 3 godine.

⁶ Kadribašić Adnan, Vodič za primjenu izmijenjenog i dopunjenog Zakona o zabrani diskriminacije BiH – Pregled izmjena i dopuna sa objašnjenjima i odgovorom pravosuđa BiH, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2017.

⁷ Beker Kosana, Zaštita od višestruke diskriminacije: Novi izazov za sudove i Instituciju ombudsmena u BiH, Sarajevo: Analitika, 2016.

⁸ Zakon o zabrani diskriminacije, član 11.

⁹ Ibid, član 12.

¹⁰ Ibid, član 13.

¹¹ Kadribašić, Adnan. Vodič za primjenu izmijenjenog i dopunjenog Zakona o zabrani diskriminacije BiH Pregled izmjena i dopuna sa objašnjenjima i odgovorom pravosuđa BiH, 2017.

Pred sudom, žrtva diskriminacije treba da, na osnovu raspoloživih dokaza kojima raspolaže, učini vjerovatnim da je došlo do diskriminacije¹², kada teret dokazivanja da do drugačijeg postupanja, odnosno diskriminacije, nije došlo prelazi na tuženu stranu. Tužena strana je onda u obavezi da dokaže da postupanje nije oštećenu stranu dovelo u nepovoljan položaj i da joj je uskraćeno pravo zbog diskriminacije.

Kada je riječ o višestrukoj diskriminaciji, ZZD ovaj vid diskriminacije prepoznaje kao težim oblik diskriminacije. U sudskom postupku, osoba koja je višestruko diskriminisana (zbog boje kože, rase, seksualne orijentacije i slično), ne mora da se upušta u proces dokazivanja diskriminacije bazirane na jednom ličnom svojstvu, već će se slučaj posmatrati kroz prizmu intersekcije više osnova. Iako jeste novela u sudskoj praksi (u ZZD ugrađena sa izmjenama i dopunama Zakona iz 2016. godine), za očekivati je da će sudski odgovor biti adekvatan u prepoznavanju kompleksnih slučajeva intersekcijske diskriminacije koja uglavnom pogađa marginalizirane grupa.

Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH

Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH je nezavisna institucija sa širokim mandatom vezanim za zaštitu i promociju ljudskih prava. Institucija djeluje kao nacionalna institucija za ljudska prava, tijelo za jednakost i nadzorno tijelo za praćenje slobodnog pristupa informacijama. Institucija je započela s radom 1996. godine, kako je definirano Aneksima IV i VI Općeg okvirnog sporazuma o miru za Bosnu i Hercegovinu (zaključenog 1995. godine). Objedinjavanjem tri institucije ombudsmana formirana je danas poznata Institucija ombudsmana, koja je temelj za svoj rad u Ustavu BiH i Zakonu o ombudsmanu - koji je prvi put usvojen 2000. godine, s izmjenama i dopunama 2002., 2004. i 2006. godine. Institucija ombudsmana je zadužena za razmatranje pojedinačnih žalbi kao i za *ex officio* pregled kršenja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini i daje preporuke u slučajevima kada su kršenja bila očita. Institucija nadzire rad javnih institucija i kršenja ljudskih prava od strane državnih institucija na svim razinama u BiH te priprema godišnje i posebna tematske izvještaje o stanju ljudskih prava u BiH. Institucijom upravljaju tri ombudsmana, svaki iz po jednog konstitutivnog naroda, koje bira Parlamentarna skupština BiH (na mandat od 6 godina).

U kontekstu zaštite od svih vidova diskriminacije, Institucija ombudsmana ima ključnu ulogu kao **centralna institucija za zaštitu od diskriminacije**. Zakonom o zabrani diskriminacije predviđene su mnoge nadležnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH, a to su da:

- a) zaprima pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom;
- b) fizičkim i pravnim licima koja su podnijela žalbu zbog diskriminacije daje potrebna obavještenja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite;
- c) povodom žalbe Ombudsmen Bosne i Hercegovine može odlučiti da ne prihvati žalbu ili da pokrene postupak istraživanja u skladu s posebnim propisima;
- d) predlaže pokretanje postupka medijacije u skladu s odredbama Zakona o medijaciji;
- e) prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije;
- f) podnosi godišnji, a prema potrebi i vanredne izvještaje o pojavama diskriminacije Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, Narodnoj skupštini Republike Srpske i Skupštini Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- g) informira javnost o pojavama diskriminacije;
- h) na vlastitu inicijativu, provodi istraživanja u oblasti diskriminacije;
- i) daje mišljenja i preporuke s ciljem sprečavanja i suzbijanja diskriminacije, te predlaže odgovarajuća zakonska i druga rješenja nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini;
- j) ima pravo da pokreće i učestvuje u postupku za zaštitu od diskriminacije za prekršaje propisane ovim zakonom;
- k) prati zakonodavstvo i daje savjete zakonodavnim i izvršnim organima;
- l) radi na promociji ovog zakona, informira javnost, podiže svijest, provodi kampanje i na druge načine aktivno promovira borbu protiv diskriminacije u svrhu njene prevencije;
- m) unapređuje politike i prakse koje imaju za cilj da osiguraju jednako postupanje.¹³

¹² Ibid, član 15.

¹³ Ibid, član 7.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH

Vrlo specifično, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine može razmatrati žalbe pojedinaca i grupa koji smatraju da su prekršena njihova prava zagarantovana Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini ili koji smatraju da su diskriminirani na osnovu spola u pristupu ovim pravima. Žalba se se podnosi na službenim jezicima u upotrebi u Bosni i Hercegovini (bosanskom, srpskom ili hrvatskom). Izuzetno, podnesak se može podnijeti i na drugom jeziku ako taj jezik nije jedan od službenih jezika. Podnesak se može podnijeti poštom ili lično na adresu Agencije ili gender centara, ili posredstvom treće osobe (zakonskog zastupnika ili opunomoćenika). Svi elementi koje obrazac treba sadržati dostupni su na web stranici Agencije¹⁷.

U slučaju osnovanosti žalbe, Agencija može da:

- Poduzime aktivnosti kako bi se postojeći spor mirno riješio;
- Upozna stranku o mogućim pravnim lijekovima koji su dostupni u drugim postupcima;
- Pošalje preporuku nadležnom tijelu o načinima uklanjanje spornih situacija;
- Da preporuku nadležnim tijelima vlasti sa predlaženim izmjenama zakona, politika ili praksi koje se odnose na zahtjev iz podnesaka.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Zakonom za zabranu diskriminacije, ima vrlo indirektnu ulogu u kontekstu zaštite od diskriminacije¹⁸, ali je ključna za nadziranje implementaciju samog Zakona i predlaganje zakona i politika u borbi protiv diskriminacije i unapređenja položaja marginaliziranih grupa najviše pogođenih ovom pojavom.

U skladu sa Zakonom, Ministarstvo je dužno uspostaviti i upravljati centralnom bazom podataka za počinjena djela diskriminacije, prikupljati podatke o prijavljenim slučajevima diskriminacije, koje mu iz svoje redovne evidencije dostave nadležne organizacije, te da na osnovu njih najmanje jednom godišnje sastavi i preda izvještaj Vijeću ministara Bosne i Hercegovine koji sadrži prijedlog mjera za suzbijanje i sprječavanje diskriminacije u BiH, kao i da jednom godišnje izvještava posredstvom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, i Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije i u vezi s tim predlaže konkretne zakonodavne ili druge mjere.

PRAKTIČNI ALATI I STRATEGIJE ZA SUZBIJANJE VIŠESTRUKHE DISKRIMINACIJE

Moguće je razlikovati pet nivoa na kojima se može boriti protiv višestruke diskriminacije nad LGBTIQ Romima/kinjama, definisanih ciljnim grupama, a koji određuju i prirodu i formate alata, taktika i strategija u tim naporima. Nivoi su nužno isprepleteni, te neki od njih zahtijevaju koordinirano i istovremeno djelovanje.

Direktno pružanje podrške i usluga samim individuuama koje su pogođene višestrukoum diskriminacijom: lezbejkama, gej muškarcima, biseksualnim, transrodnim i interspolnim osobama koje su istovremeno i Romi/kinje je prepoznatljiv, intuitivni, prvi nivo. Nakon njega se može očekivati i samoorganizacija i jačanje same zajednice koja je stjecištu obe zaštićene kategorije. Treći nivo je fokusiran na saradnju već postojećih i izgrađenih aktivističkih, organiziranih napora u obje zajednice: i LGBTIQ, ali i romske. Četvrti zahtjeva mobiliziranje i mapiranje saveznika/ca u drugim organizacijama civilnog društva, među predstavnicima_cama medija, akademskom zajednicom, poznatim osobama (influencerima/kama, poznatim osobama iz svijeta sporta, kulture). I konačno, peti, koji je usmjeren na institucionalno poboljšanje položaja obje grupe, ali i na promjenu zakona i javnih politika, koje prepoznaju i smanjuju nivo višestruke diskriminacije prema LGBTIQ Romima/kinjama, te stepena njihovog adekvatnog provođenja.

Za svaki od pristupa nužno je i dalje prepoznavati ulogu intersekcionalnosti unutar zajednice LGBTIQ Roma/kinja. Položaj lezbejki Romkinja će imati svoje specifičnosti u odnosu na položaj i tretman gej Roma. Paralelno tome, a bazirano na samim informacijama vezanim za nivo diskriminacije prema LGBTIQ zajednici u Bosni i Hercegovini¹⁹, za pretpostaviti je da će transrodne Romkinje biti u najvećem riziku jer mogu biti i najčešće jesu diskriminisane na osnovu roda, rodnog identiteta i pripadnosti nacionalnoj manjini. Intersekcionalni pristup je bitan na svim nivoima rada: od pružanja psihosocijalne podrške, preko građenja vidljivosti do zagovaranja prema institucijama, ukoliko je krajnji cilj pružanje podrške i bolji položaj za sve individue unutar zajednice LGBTIQ Roma/kinja, pod jednakim uslovima i bez daljnjeg produbljivanja postojećih strukturalnih razlika uslovljenih spolom, rodnim identitetom, i drugim faktorima kao što su socio-ekonomski status, invaliditet, dob, itd.

¹⁷ <https://arsbih.gov.ba/o-agenciji/zahtjev-za-ispitivanje/>

¹⁸ Fedra Idžaković, Vesna Vukmanić. Vodič Ne/diskriminacija u institucijama u BiH: primjena Zakona o zabrani diskriminacije BiH, 2013.

¹⁹ Visok je udio osoba (%) koje su doživjele neki vid diskriminacije među transrodnim ispitanicima_cama istraživanja Sarajevskog otvorenog centra. Izvor: Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTIQ osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini, Amar Numanović, Sarajevski otvoreni centar, 2017.

Pored adresiranja samog problema višestruke diskriminacije u pojedinačnim slučajevima (pružanje pravne zaštite: pravnih savjeta i pravnog zastupanja), potrebno se baviti i drugim problemima i aspektima: efektima strukturalne diskriminacije, jačanjem zajednice i individua kako bi stekli samopouzdanje, uspostavljanjem spona između institucija i LGBTIQ Roma/kinja, gradeći povjerenje. U konačnici, ove prateće aktivnosti mogu dovesti do adekvatnijeg suzbijanja višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja.

Direktna podrška LGBTIQ Romima/kinjama u suzbijanju višestruke diskriminacije

Na individualnom nivou koji je usmjeren prema osobama koje su doživjele ili su u riziku da dožive višestruku diskriminaciju nekoliko je aktivnosti koje se mogu i trebaju poduzeti. Adresiranje psiholoških poteškoća, i psiho-socijalna podrška za LGBTIQ Rome/kinje je jedan od prvih mogućih odgovora na višestruku diskriminaciju. Ovim aktivnostima se paralelno mogu rješavati i vrlo specifična pitanja kao što su coming out u izrazito neprihvatajućoj mikro-zajednici, potencijalno ekskomuniciranje iz bilo romske ili LGBTIQ zajednice zbog nemonolitnog identiteta koji nužno ne predstavljaju diskriminaciju, ali jesu značajni psiho-socijalni problemi za LGBTIQ Rome/kinje. Naravno, aktivnosti usmjerene ka edukaciji LGBTIQ Roma/kinja o specifičnostima i razlikama između nasilja motivisanog ovim predrasudama na osnovu rase/etničke pripadnosti i seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta te diskriminacije na ovim višestrukim osnovama može pružiti dodatnu zaštitu. Nasilje će biti učestalije od diskriminacije²⁰, i nužno je da LGBTIQ Romi, a pogotovo Romkinje, imaju barem dostupne informacije o načinima prijavljivanja nasilja policiji i/ili tužilaštvu, sa posebnim osvrtom na osiguranje pristupačnosti informacija, npr. da li su dostupne djevojčicama, da li su jezično prilagođene, i sl.

Sama psiho-socijalna podrška preživjelima diskriminacije neće biti dovoljna ukoliko nije praćena adekvatnim informacijama o pravima, mogućnostima i mehanizmima zaštite, kao i pravnim savjetovanjem i besplatnim pravnim zastupanjem. U svakom slučaju, čini se da bi bilo korisno da se LGBTIQ Romi/kinje za podršku mogu javiti onima u koje imaju povjerenja. To pretpostavlja da bi unutar romskih zajednica to trebali/e idealno biti sami Romi/kinje koji su istovremeno i dijelom LGBTIQ zajednice, i obrnuto. U svakom slučaju, to moraju biti pravници/ce koje poznaju antidiskriminaciono pravo, mehanizme zaštite, uključujući i strateško parničenje²¹, te razumiju situaciju i položaj Roma i Romkinja, kao i LGBTIQ osoba u BiH.

Samoorganizacija i jačanje zajednice LGBTIQ Roma/kinja

Dok se individualna podrška LGBTIQ Romima/kinjama najvjerovatnije može desiti kao aktivnost koja dolazi iz LGBTIQ, organizacija koje se bave položajem i pravima Roma/kinja, te ljudsko-pravaških organizacija širokog djelovanja i organizacija koje se sve više bave pitanjima inkluzije i raznolikosti, samoorganizacija, građenje, i jačanje romske LGBTIQ zajednice su aktivnosti koje mogu pokrenuti sami/e LGBTIQ Romi/kinje.

Samoorganizacija i jačanje romske LGBTIQ zajednice uključuje razmjenu iskustava, informacija, peer-to-peer osnaživanja osoba koje su istovremeno pripadnici/ce i LGBTIQ, kao i romske zajednice.²²

Online prostor pruža nerizične prilike da se *iskoči* iz okvira vlastite zajednice, neprihvatajuće mikro okoline, te geografske nedostupnosti i ograničenja, i da se uspostavi kontakt sa drugim LGBTIQ Romima/kinjama. Društvene mreže, počevši od Facebooka, preko Instagrama do TikToka mogu pružiti jedinstvenu priliku za povezivanje, osnaživanje i samoorganiziranje romske LGBTIQ zajednice. To svakako zahtijeva online prisustvo hrabrih LGBTIQ Roma/kinja koji mogu otvoreno govoriti o vlastitim identitetima i iskustvima, na taj način ohrabrujući i druge da se aktivno uključe, kreiraju zajednicu.

Međutim, imajući na umu neprihvatanje LGBTIQ osoba unutar njihove romske zajednice, neprihvatanje Roma/kinja unutar LGBTIQ zajednice, pred kojom je suočavanje i hvatanje u koštac sa rasizmom, zahtjev za aktivnostima koje se direktno bave problemima i višestrukom diskriminacijom LGBTIQ Roma/kinja, bilo bi poželjno da akteri kao što su Ženska mreža ili Ženska romska mreža, Koalicija protiv zločina iz mržnje I govora mržnje itd, koje imaju raznoliko članstvo, znanje i kapacitete, iniciraju rad na ovim pitanjima jer za njih postoji značajno manje rizika od adresiranja i rada na ovom pitanju, a mnogo više potencijalnog interesa njihovih članica. Slični akteri mogu biti i pojedinačne organizacije, a ne nužno mreže.

Saradnja LGBTIQ i romskih organizacija u suzbijanju višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja

U Bosni i Hercegovini danas postoji niz organizacija koje se bave pitanjima položaja i ljudskih prava LGBTIQ osoba, kao i pravima i položajem Roma/kinja. Osim nekih inicijalnih pokušaja da se otvori dijalog o problemima s kojima su suočene LGBTIQ Romi/kinje²³, nije bilo njihovog kontinuiranog niti dubljeg rada na borbi protiv višestruke diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta i pripadnosti nacionalnoj manjini. Međutim, i jedne i druge organizacije imaju kapaciteta i potencijala da se ozbiljnije posvete pitanjima LGBTIQ Roma/kinja, a koja bi optimalno trebale kao zahtjev doći direktno od LGBTIQ Roma/kinja. Na taj način bi se osiguralo da je njihov rad vođen autentičnim glasovima i potrebama onih kojih se direktno tiče.

20 Ova ocjena je zasnovana na višegodišnjim trendovima monitoringa kršenja ljudskih prava LGBTIQ osoba u BiH koje vrši Sarajevski otvoreni centar.

21 Koristan resurs je i publikacija Strateško parničenje u borbi protiv diskriminacije u Bosni i Hercegovini: Teorija i praksa, autorice Aleksandre Ivanković, dostupno na: https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/stratesko_parnicenje_-_komentar_3003_final.pdf

22 Koristan resurs, iako daje ugaio LGBT+ aktivizma i građenja zajednice, predstavlja i publikacija Rad sa LGBT+ zajednicom – Vodič za rad sa LGBT+ zajednicom na lokalnom nivou, Filip Kocevski, Adorjan Kurucz, Isidora Isakov, Sarajevski otvoreni centar, 2019

23 Jedan od rijetkih primjera je: <https://soc.ba/druzenja-za-lgbti-zajednicu-promocija-publikacije-dzuvljarko-lezbejska-egzistencija-romkinja/>

Organizacije u BiH koje se bave pravima i položajem LGBTIQ osoba su Sarajevski otvoreni centar, Tuzlanski otvoreni centar, Fondacija CURE i Kvart Prijedor. Pored njih postoje i neformalne LGBTIQ grupe u Banja Luci i Mostaru.

Sve četiri organizacije imaju snažno online prisustvo i mogu se lako kontaktirati preko maila ili društvenih mreža, a vrijednosti za koje se zalažu uključuju i interseksionalni pristup u radu, koji bi idealno trebao osigurati njihovu otvorenost i ka glasovima LGBTIQ Roma/kinja, kao i pitanjima smanjivanja pojava i efekata višestruke diskriminacije. Svakako su idealan kanal za adresiranje pitanja rasizma i unutar LGBTIQ zajednice, sa kojom i za koju već rade.

Pored ovih organizacija, Otaharin, Kali Sara, Bolja budućnost²⁴ su organizacije koje se bave problemima i pravima Roma/kinja, te mogu osigurati da se unutar romske zajednice razgovara o prihvatanju LGBTIQ osoba (pogotovo mladih, i posebno djevojčica), i generalno na razbijanju tabua o neheteronormativnoj seksualnosti.

Mapiranje i mobiliziranje saveznika_ca i podizanje nivoa svijesti o višestrukoj diskriminaciji LGBTIQ Roma/kinja

Da bi pitanje višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja zaista postalo pitanje koje se nalazi na dnevnom redu onih koji donose odluke, ali i onih koji mogu efektivno mijenjati nepisane društvene i kulturne norme, neophodno je u društveni dijalog o ovoj temi uključiti aktere iz akademske zajednice, kao i poznate osobe iz svijeta kulture, nauke, sporta i javnog života, i one koje se danas popularno nazivaju influencersima. Korist od ovakvih savezništava je višestruka: ukoliko poruku o problemu višestruke diskriminacije s kojom se suočavaju LGBTIQ Romi/kinje prenose oni koji ne pripadaju toj zajednici, veće su šanse da se ovo pitanje počne razmatrati kao pitanje koje se tiče i šire društvene zajednice, a ne samo *manjine unutar manjine*. Pored toga, osobe koje su prepoznate u široj javnosti jednostavno imaju i širu i veću publiku, i efikasniji/e su kao prenosnici_ce (medijskih) poruka.

LGBTIQ, kao i Romi/kinje su osobe koje su heterogene u kontekstu seksualnih orijentacija, rodnog identiteta i rodnog izražavanja i mnogih drugih ličnih karakteristika. Davanje vidljivosti LGBTIQ Romima/kinjama²⁵, što kroz javne i medijske istupe, prisutnost na protestima/povorkama ponosa, kao i priliku da podijele svoje priče, probleme i iskustva višestruke diskriminacije može osigurati da se čuju autentični glasovi i potrebe LGBTIQ Roma/kinja, umjesto pretpostavljenih ili zanemarenih potreba.

Postojeći web portali kao što su Portal udar-net, lgbti.ba, te diskriminacija.ba su online platforme od kojih se može očekivati i zahtijevati da daju i prostor i kreiraju sadržaj o životima, pravima i položaju LGBTIQ Roma/kinja, te specifično o pojavama višestruke diskriminacije.

Dobar primjer vidljivosti izazova s kojima se susreću LGBTIQ Romi/kinje je projekt "Ne pljunite u moje lice" slikara Mersuda Selmana, koji se identificira kao Rom, ali i kao gej muškarac.²⁶

U kombinaciji sa kreiranjem takvog sadržaja na specijaliziranim web platformama, kampanje na društvenim mrežama su najjeftiniji i potencijalno najefikasniji metod koji se može koristiti za dijeljenje informacija ka generalnoj javnosti i kampanja za podizanje svijesti.²⁷

Rad sa institucijama na suzbijanju višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja

Informisani/e i osnaženi/e LGBTIQ Romi/kinje, glasna i aktivna LGBTIQ romska zajednica, te podrška u širim zajednicama još uvijek zahtijeva djelovanje ka institucijama kako bi se holistički zatvorio krug aktivnosti i aktera/ki koji mogu doprinijeti značajnom smanjenju nivoa višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja.

Budući da se institucije, u kreiranju javnih politika, vode analizom potreba i konkretnim brojkama, dokumentovanje slučajeva višestruke diskriminacije, koja najčešće ostaje neprijavljena nadležnim institucijama, zbog niskog stepena povjerenja u institucije, te troškova sudskog procesa (finansijskih, ali i drugih), pored informacija o pojavama višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja radi mapiranja stanja, odlična je alatka u zagovaranju prema institucijama. Svako dokumentovanje višestruke diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja mora prepoznavati i različite oblike višestruke diskriminacije: običnu višestruku diskriminaciju, dodatnu diskriminaciju i interseksijsku diskriminaciju.

²⁴ Lista organizacija nije iscrpna te predstavlja listu organizacija koje su najaktivnije i najprepoznatije trenutno u BiH. Za informacije o organizacijama koje se bave romskim pitanjima u vašoj lokalnoj zajednici možete se obratiti OSCE predstavniku za romska pitanja npr.

²⁵ Odličan primjer podizanja vidljivosti LGBTIQ Romkinja jeste i publikacija Džuvljjarke – lezbejska egzistencija Romkinja, Ženski prostor / European Roma Right Center. Više na: <https://lgbti.ba/dzuvljjarke-prica-o-nevidljivim-zenama/>.

²⁶ Više informacija dostupno na: <https://lgbti.ba/mersud-selman-svojom-istinom-se-suprotstavljam-predrasudama-i-stereotipima/>

²⁷ Korisni resursi za ove vrste aktivnosti su Framing Equality Toolkit i How to Test Your Communications, dostupni samo na engleskom jeziku na: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/framing_equality_toolkit_ilga-europe_pirc_-_final.pdf i <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/testingguide.pdf>, respektivno

Situaciono testiranje je eksperimentalni metod utvrđivanja diskriminacije i pribavljanja dokaza koji vjerodostojno oponaša situaciju diskriminacije. U tu svrhu se formiraju eksperimentalne grupe, čiji članovi/ce posjeduju lično svojstvo na osnovu koga dolazi do diskriminacije i kontrolna grupa, čiji članovi/ice ne posjeduju to svojstvo, ali sa eksperimentalnom grupom dijele sve druge važne karakteristike tako da se različit tretman koji uživaju može objasniti jedino diskriminacijom na osnovu zaštićenog ličnog svojstva.²⁸ Međutim kod višestruke diskriminacije jedan od glavnih izazova, kada je riječ o uporedivosti predstavlja upravo problem višestruke diskriminacije. Najbolji način da se osigura uporedivost je da se izradi uniformnost čitavog postupka. Pored izbora ispitivača/ica, to uključuje da i sve druge relevantne okolnosti budu istovjetne kao u situaciji u kojoj je došlo do diskriminacije.

Na primjer, Rom gej koji se javio na oglas za posao u nekoj firmi i koji vjeruje da posao nije dobio zato što je gej i što njegovo rodno izražavanje izlazi van okvira društveno prihvaćenog muškog rodnog izražavanja (feminiziran je, odjeća upućuje na rodnu nebinarnost), mogao je biti diskriminisan samo kao pripadnik romske nacionalne manjine.

Budući da trenutni bh. zakonodavni okvir prepoznaje višestruku diskriminaciju kroz Zakon o zabrani diskriminacije BiH, zahtjevi ka institucijama moraju biti usmjereni na što konkretnije poteze institucija u provedbi Zakona. To svakako uključuje da se u sve razgovore o uključivanju perspektive jedinstvene višestruke diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i pripadnosti romskoj zajednici kao nacionalnoj manjini uključuje u mjere javnih politika su Akcioni plan za ravnopravnost LGBTI osoba, te entitetske, kantonalne i općinske Gender Akcione Planove, u procesu čije izrade se odnedavno uključuju i mjere vezane za prava i položaj LGBTI osoba.²⁹ Ovo važi i za javne politike koje se tiču unapređenja položaja Roma i Romkinja, a posebno one koje se bave rodnim aspektima i/ili pitanjima diskriminacije Roma/kinja.

Takođe, u institucionalnim aktivnostima, prvenstveno Institucije Ombudsmena za ljudska prava, pored saradnje na slučajevima situacionog testiranja, može se insistirati da aktivnosti informiranja javnosti o pojavama diskriminacije, provođenju istraživanja u oblasti diskriminacije, te kampanjama za podizanje svijesti, posebno mjesto i prepoznatost dobiju i višestruka diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta i pripadnosti romskoj zajednici kao nacionalnoj manjini. Nadalje, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH bi u okviru svoje dužnosti trebalo uspostaviti i upravljati centralnom bazom podataka za počinjena djela diskriminacije, te posebno prikupljati podatke o prijavljenim slučajevima višestruke diskriminacije, na osnovu kojih bi Vijeće ministara moglo dalje predlagati mjere za suzbijanje i sprječavanje diskriminacije LGBTIQ Roma/kinja.

²⁸ Situaciono testiranje diskriminacije – priručnik za aktiviste/kinje, Jovana Vuković, Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo, 2017
²⁹ Više informacija dostupno na: <https://soc.ba/14-socovih-inicijativa-inkorporirano-u-gender-akcioni-plan-kantona-sarajevo/>

BIBLIOGRAFIJA

Aleksandra Ivanković, *Strateško parničenje u borbi protiv diskriminacije u Bosni i Hercegovini: Teorija i praksa*, Analitika, 2015.

Amar Numanović, *Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini*, Sarajevski otvoreni centar, 2017.

Beker Kosana, *Zaštita od višestruke diskriminacije: Novi izazov za sudove i Instituciju ombudsmena u BiH*, Analitika, 2016.

Bec Sanderson, *How to Test Your Communications*, Public Interest Research Centre and ILGA-Europe

Dizdar Amina, *Praćenje provedbe Preporuke CM/Rec (2010)5 Odbora ministara/ministrice o mjerama suzbijanja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta*, Sarajevski otvoreni centar, 2018.

Elena Blackmore and Bec Sanderson, *Framing Equality Toolkit*, Public Interest Research Centre and ILGA-Europe, 2017

Fedra Idžaković, Vesna Vukmanić, *Vodič Ne/diskriminacija u institucijama u BiH: primjena Zakona o zabrani diskriminacije BiH*, 2013.

Filip Kocevski, Adorjan Kurucz, Isidora Isakov, *Rad sa LGBT+ zajednicom – Vodič za rad sa LGBT+ zajednicom na lokalnom nivou*, Sarajevski otvoreni centar, 2019

Institucija Ombudsmena za ljudska prava BiH, *Priručnik za postupanje ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine u predmetima diskriminacije*, 2016.

Jovana Vuković, *Situaciono testiranje diskriminacije – priručnik za aktiviste/knje*, Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo, 2017.

Kadribašić, Adnan. *Vodič za primjenu izmijenjenog i dopunjenog Zakona o zabrani diskriminacije BiH Pregled izmjena i dopuna sa objašnjenjima i odgovorom pravosuđa BiH*, Sarajevski otvoreni centar, 2017.

Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik BiH, brojevi 59/09 i 66/16.

KAKO SE BORITI PROTIV VIŠESTRUKKE DISKRIMINACIJE

Vodič za LGBTIQ
i romsku zajednicu

